

Стаю відповідальним громадянином

Цього тижня ти дізнаєшся:

1. Для чого потрібні людям збори?
2. Як формується громадська думка?
3. Чи може твір належати до двох літературних родів?
4. Що таке мікротема?
5. Хто такий ліричний герой?

Нові поняття тижня				
Комунікація	Інформація	Мовні засоби	Текст	Літературний твір
Збори. Соціальна акція. Ультиматум. Публічний виступ	Літопис	Милозвучність. Асоціація	Стаття. Промова. Доповідь. Мікротема	Гімн. Історичний художній твір. Ліричний герой

Польове дослідження

1 А. Об'єднайтеся в групи й проведіть опитування щодо участі кожного з вашої групи в якихось зборах за останні пів року (класні збори, сімейні збори, збори в спортивній секції, батьківські збори тощо). З'ясуйте, якій темі були присвячені збори, чи виступав хтось з учасників або учасниць групи на тих зборах з пропозиціями, чи вдалося вплинути на прийняття рішення. Використайте шаблон.

Участь у зборах (останні пів року)

Прізвище, ім'я	Тема зборів		Чи були власні пропозиції?	Чи вдалося вплинути на прийняття рішення?
	Класні збори	Інші (вказати, які саме)		

За результатами обговорення в різних групах створіть діаграму тематики зборів, у яких брали участь учні та учениці класу.

А* **Збори** – це вид колективного обговорення певних проблем, які хвилюють громаду. Збори проводять, коли треба спільно розв'язати якесь питання. Той, хто виступає на зборах, має обов'язково зважати на тих, хто його слухає, на їхні інтереси. Виступ на зборах буде успішним, якщо мовець зможе показати впевненість, зацікавити слухачів, чітко сформулювати свою думку й аргументувати її.

* Позначка **А** вказує на те, що більше інформації з цієї теми ти знайдеш у Довіднику.

В Україні на початку різноманітних урочистих зборів громадяни часто виконують Державний Гімн України. Під час виконання Гімну вони стоять, приклавши праву руку до серця.

Форум читачів та глядачів

- 2 А. Пригадайте з однокласниками, що ви вже знаєте про Державний Гімн України з попередніх тижнів. Подивіться за QR-кодом або посиланням <https://cutt.ly/NRwJEv9> виконання двох гімнів: Гімну Європи «Ода до радості» та Державного Гімну України «Ще не вмерла України і слава, і воля». Які емоції, почуття виникають у людей під час звучання / виконання цих творів?

Обговоріть, чи є виконання гімну в аеропорту звичайною справою чи це соціальна акція. Про що сповіщають титри на початку відео? Де і коли проводилася ця акція? Чому вона присвячена? Як змінюється уявлення про цю акцію, якщо додати, що одночасно вона відбулася в шести аеропортах України?

Ⓐ **Соціальна акція** – дія, діяльність групи людей, організовані з метою вплинути на громадську думку, поширити певні ідеї та ставлення до чогось важливого у суспільному житті.

Гімн, славень (від давньогрецького ὕμνος; *hýmnos* – похвальна пісня) – урочиста пісня, яка прославляє кого-небудь або що-небудь. У сучасному суспільстві – це урочистий музичний твір, який слугує здебільшого символом державної єдності.

Б. Прочитай у *Хрестоматії* дві статті про історії створення щойно прослуханих тобою гімнів і дай відповіді на питання.

Ⓐ **Стаття** – це невеликий за розміром текст, у якому автор подає новинну, пізнавальну або наукову інформацію, аналізує її, робить висновки та узагальнення. Такі тексти друкують у збірках, журналах, газетах, зокрема й електронних.

- Чому вірш, а потім пісня «Ще не вмерла Україна, і слава, і воля» стали швидко популярними?
- Чим відрізняється текст, створений *Павлом Чубинським*, від тексту, який затвердила Верховна Рада України як Державний Гімн України?
- Як від зміни деяких слів першого рядка тексту *Павла Чубинського* змінився зміст, який маємо в Державному Гімні?

- Чому не існує офіційно затвердженого тексту Гімну Європи, а є лише різноманітні його версії різними мовами? Як це пов'язано з особливостями багатокультурного спілкування?

Практикум

- 3 А. Прослухайте в класі за QR-кодом або посиланням <https://cutt.ly/FRwJMPD> виконання Гімну Європи Національним заслуженим академічним українським народним хором України імені Григорія Верьовки, де на початку цей гімн звучить німецькою мовою, а потім – українською. Яку версію перекладу «Оди до радості» українською мовою з-поміж наведених у статті «Історія Гімну Європи» в Хрестоматії співає хор?

Б. Організуйте в класі гуртовий спів Державного Гімну України разом з хором імені Верьовки, скориставшись для цього відео за QR-кодом або посиланням:

<https://cutt.ly/4RwJKfx>

Обговоріть, завдяки чому і як гуртовий спів допомагає людям відчувати свою єдність, належність до громади, спільноти, держави.

Форум читачів та глядачів

- 4 А. Прочитай у Хрестоматії перші три частини твору Антона Лотоцького «Михайло-семиліток» та обговори з однокласниками й однокласницями, яка проблема змусила персонажа цього твору князя Володимира скликати віче (це загальні збори громадян для розгляду громадських справ у містах Русі – середньовічної держави, з якої потім постала Україна).

Б. Поміркуй, які наведені в цьому творі факти дають підстави стверджувати, що це історичний твір.

- Д Художні твори, у яких автор відтворює в художніх образах певний період історії, називають історичними.

Практикум

- 5 Обговори з однокласником або однокласницею наведені питання. Підкресли ті, з відповідями на які виникли труднощі. З'ясуй в однокласників та однокласниць їхні відповіді.

- Як розуміти підзаголовок твору: «оповідання з народного переказу»?
- Коли відбуваються події? Наведи докази з тексту.

- Де відбуваються події?
- Хто головний персонаж твору? Які ще персонажі є у творі?
- За що батько і народ любили Михайлика?
- Як розуміти слова ворожбита: *«Сей семіліток – се душа народу, його сила... Кажемо ж вам, що він душа народу, а хіба ж можна душу, живу душу, вбити? Можна її ув'язнити, поневолити темними силами, але вбити – ніколи...»*?
- Чому ворожбити були впевнені, що любов народу до малого Михайлика не завадить людям видати його печенігам у заклад?
- Яку думку збирався навіяти ворожбит народові через своїх *«чорних духів»*?
- Про що йдеться в реченні: *«Князь аж стряся, налякався власної думки, бо думав, що се йому самому така думка прийшла до голови»*?
- Які особливості мови твору?

Польове дослідження

6 А. Перечитай уважно слова послів до князя Володимира та визнач, у якому мовленнєвому жанрі була побудована заява князя печенігів.

– Прислав нас до тебе, князю, наш князь із заявою, що він із своїм військом готов відступити від облоги Києва й вернути в свою землю, але під умовою, що ти, князю, даш йому в заклад свого семілітнього сина.

привітання

вибачення

наказ

ультиматум

⚠ Різновид прохання, коли прохач ставить певні умови, вимоги тому, у кого щось просить, називають **ультиматумом**.

Б. Об'єднайтеся в групи й обговоріть, чи часто траплялося вам чути ультимативні заяви, чи часто вам доводилося самим робити такі заяви. Чи існують ситуації, коли ультиматум буде доречним? Опишіть 2–3 ситуації спілкування, де один з учасників висуває іншому ультиматум. Оцініть, чи доречним він був, і обґрунтуйте свою позицію.

Обговоріть з іншими групами ситуації спілкування, з'ясуйте, чи збігаються у вас оцінки доречності ультиматуму.

Практикум

7 А. Перечитай уривок з твору «*Михайло-семіліток*», звертаючи увагу на прийменники **у / в**, а також сполучники **і / й**. Значення в пари прийменників те саме, у пари сполучників – також, але в одних реченнях використовується прийменник або сполучник, виражений голосним звуком, а в інших – приголосним. Спробуй сформулювати спільне правило щодо використання прийменників **у / в** та сполучників **і / й**.

Було се дуже давно. Ще як на наші землі набігав дикий кочовий нарід печеніги **й** нищив та руйнував села **й** міста, а людей убивав або забирав **у** тяжку неволю.

А панував тоді **в** нашому славному золотoverхому Києві князь Володимир. **У** князя був син Михайлик. Молоденький ще був князенко Михайлик, семіліток, але що се за дитина була! Який славний стрілець був із нього. Було, *ганяється* конем (бо **й** на коні їздив, наче вродився на ньому), птаху на лету з лука вцілить. Як де батько, князь Володимир, *виправляється*, було, чи то на лови, чи то **в** бій, усе він, було, *проситься*, щоби **і** його взяв із собою. Славний був лицар князенко Михайлик-семіліток. Батько його дуже любив, любив його **й** увесь нарід.

–Знати, що лицарська кров плине **в** ньому, говорили люди.

Прочитай у Довіднику статтю «*Секрети милозвучності української мови*». Уточни та доповни свої висновки.

А Основний секрет милозвучності мовлення такий: звуки в словах та реченнях організуються так, щоб їх було легко вимовляти і щоб вони були розбірливі для того, хто слухає.

Форум читачів та глядачів

- 8 Прочитай четверту частину оповідання *Антон Лотоцького* «*Михайло-семиліток*» та обговори, кого можна назвати антигероєм у творі. Доведи свою думку, наводячи приклади з тексту.

Практикум

- 9 А. Прочитай промову князя Володимира. Як ти вважаєш, це повідомлення з прямим чи прихованим змістом? Визнач, які почуття або ставлення продемонстрував князь Володимир до учасників віче у своїй промові.

– Панове громадо! Лихо навістило нас! Печеніги облягли місто так, що нам і рушитися з міста нікуди. Правда, досі не вдалося їм здобути міста, але хто знає, як далі піде, – у них у двадцяттеро більша сила як у нас. Печенізький князь прислав до мене послів із заявою, що він готов відступити у свою землю, аби лиш я дав у заклад свого семилітнього сина Михайлика.

повага до інших

перевага над іншими

недовіра до інших

занижена самооцінка

Д **Промова** – це усний виступ на зборах, на урочистих зустрічах. Промову зазвичай присвячують значущій темі й виголошують з метою впливу на розум, почуття й волю слухачів.

Б. Знайди в тексті та прочитай промови на вічі Лихослава та Збигоня. Як ти вважаєш, їхні повідомлення були з прямим чи прихованим змістом? Що саме в промовах Лихослава та Збигоня вплинуло на рішення віче?

Запиши стисло окремими пунктами аргументи, які використали Лихослав і Збигонь, щоб переконати інших видати Михайлика печенігам.

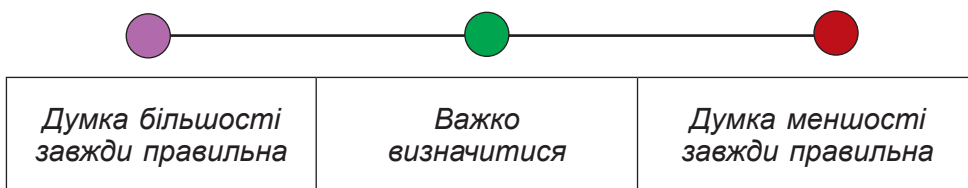
Чому, на твою думку, ці аргументи виявилися дієвими й вплинули на остаточне рішення громадян – учасників віче? Запропонуй контраргументи до аргументів персонажів. Поміркуй, чому в житті важливо вміти добирати контраргументи.

Дискусійний майданчик

- 10 Обговоріть з однокласниками та однокласницями, як формується громадська думка, яку роль відіграють «більшість» і «меншість» у її формуванні. Під час обговорення пригадайте, яку думку щодо долі Михайлика на початку віче мала більшість учасників, а яку думку мала меншість учасників зборів. Як змінилася думка меншості під кінець віче?

Обери твердження, з яким ти погоджуєшся. Наведи аргументи на його захист.

Яку роль відіграють «більшість» і «меншість» у формуванні громадської думки?

Творча майстерня

- 11 Об'єднайтеся в групи і попрацюйте над декламацією промов князя Володимира, Лихослава та Збигоня. Поміркуйте, які мають бути інтонації, паузи, міміка, жести в промовців, урахувуючи прямий або прихований зміст промов, емоції. Розподіліть ролі та проведіть репетицію. Підготуйте відеозапис. Розмістіть його на онлайнній дошці для спільного перегляду.

Перегляньте відео інших груп, напишіть відгук на публічний виступ.

А Публічний виступ – це різновид усного монологічного мовлення перед аудиторією, зокрема й онлайн, на певну тему. Жанрами публічного виступу є **промова** (на зборах, віче, мітингу, в суді), **доповідь** (на уроці, зібранні, конференції, з'їзді), **лекція** (на уроці, у музеї, планетарії), **репортаж** (на телебаченні, радіо), **проповідь** (у церкві).

Форум читачів та глядачів

- 12 А. Прочитай останню частину оповідання «*Михайло-семиліток*» і з'ясуй, як сприйняв Михайлик рішення громади. Що його засмутило, а чим він був утішений? Як називають здатність людини навіть у важкій чи неприємній життєвій ситуації знаходити щось позитивне, те, що не дає опустити руки, зневіритися у власних силах? Які інші персонажі прочитаних тобою раніше художніх творів, як і Михайлик,

мають цю здатність? Обговоріть у класі цих персонажів, аргументуючи свої припущення.

Б. Зважаючи на попередні висновки, вислови гіпотезу, чому автор майже в усьому тексті називає головного героя *Михайликом*, натомість у заголовку й у передостанньому абзаці тексту – *Михайлом*. Про що уважним читачам може сказати така, здавалося б, непомітна деталь у звучанні імені? Обговоріть з однокласниками й однокласницями, чому важливо у творі звертати увагу на такі невеличкі мовні деталі.

Творча студія

13 А. Перечитай уголос, як Михайлик попрощався з киянами. Спробуй передати голосом ті почуття, настрої і ставлення хлопця, з якими він звертається до своєї громади. Це сум, співчуття, образа, гнів, турбота, повага? Знайди за потреби інші характеристики та обговори свою думку з однокласниками й однокласницями.

Б. Уяви, що тобі запропонували написати **біографічний художній твір** про *Антон Лотоцького* в серії «Життя видатних дітей». З яких джерел можна довідатися про цього письменника? Опрацюй якісь із них. Які факти біографії, отримані із цих джерел, можна відібрати для написання цього твору?

Який рід літератури для свого твору ти обереш? Це буде епічний твір чи драматичний? Чи ти обереш лірику?

Представ однокласникам та однокласницям відібрані тобою для написання книжки факти. З'ясуй, які факти відібрали вони, який рід літератури обрали для свого біографічного художнього твору про *Антон Лотоцького*.

Форум читачів та глядачів

14 А. Прочитай у **Хрестоматії** уривок з літературознавчої статті *Олександра Рудяченко*. Поміркуй, яку роль відіграє літопис як джерело інформації під час створення письменниками художніх історичних творів. Скористайся **Довідником** для уточнення своїх міркувань.

Д **Літопис** – це збірка давніх творів, кожний з яких починався зі слів «в літо». У літописі оповідь велася за роками. Літописання почалося в Києві ще в X столітті.

В інших європейських країнах подібні давні твори мають назву «хроніки» (від грецького *Χρόνος* – час).

Б. Прочитай у **Хрестоматії** уривок мовознавчої статті *Надії Сологуб* «Євшан-зілля». З'ясуй, які значення має слово «євшан» і яку саме степову рослину так називають. Порівняй наведені в статті описи рос-

лин – **науковий** (із довідника «Дикорослі корисні рослини України») та **художній** (із твору *Олеся Гончара*). У якому з них більше фактів, а в якому – суб’єктивних суджень, вражень? Заповни таблицю.

Особливості художнього та наукового опису рослини

Художній опис рослини	Науковий опис рослини

Польове дослідження

15 А. Поцікався в рідних, чи вживають у тій місцевості, де мешкаєш ти, таку назву. За змоги знайди й принеси в клас маленьку гілочку полину. Обговоріть з однокласниками та однокласницями, чи дійсно запах цієї рослини міг вплинути на літописного хана Отрока так, що хлопець згадав рідну землю й повернувся на батьківщину.

Б. Ознайомся за посиланням <https://cutt.ly/kE0y41e> зі статтею з вікіпедії про прянощі, особливу увагу звернувши на перелік прянощів і спецій, наведений наприкінці цієї статті.

Працюючи в парі, оберіть із переліку один відомий вам вид прянощів і запишіть 5–8 слів-асоціацій, які викликає у вас цей запах.

А **Асоціація** (від латинського *associo* – з’єдную, зв’язую) – відчуття, почуття, образ, уявлення, що виникають у свідомості, коли людина згадує щось. Асоціації бувають за подібністю, відмінністю, суміжністю в часі чи просторі.

Пригадайте, чи було у вашому попередньому досвіді щось пов’язано із цим запахом. Коротко кожний / кожна запишіть свій спогад. Покажіть записи одне одному в парі й визначте спільне та відмінне у ваших спогадах.

Представте результати вашої спільної роботи однокласникам і однокласницям у вигляді коротенької доповіді.

Доповідь – вид усного монологічного мовлення, особливістю якого є розгорнуте або стисле повідомлення з певного питання, засноване на залученні документальних даних. Зміст доповіді – це інформація, що чітко відображає суть питання або дослідження щодо предмета, явища чи ситуації.

Обговоріть за підсумками прослуханих доповідей, наскільки нюхові відчуття є важливим способом пізнання світу для різних живих істот, зокрема для людини. Як саме запахи можуть впливати на сприйняття навколишнього світу людиною?

Форум читачів і глядачів

- 16 Прочитай у *Хрестоматії* твір *Миколи Вороного*, написаний на основі легенди про євшан-зілля з *Іпатіївського літопису*. Після цього переглянь ще раз уривки статей *Олександра Рудяченка* та *Надії Солугуб*, щоб обговорити з однокласниками та однокласницями, як *Микола Вороний* творчо втілює легенду в художній текст.

Практикум

- 17 Обговори з однокласником або однокласницею наведені питання. Підкресли ті, з відповідями на які виникли труднощі. З'ясуй в інших друзів і подруг їхні відповіді.
- Коли відбуваються події? Наведи докази з тексту.
 - Де відбуваються події?
 - Хто є головним персонажем твору? Які ще персонажі є у творі?
 - Хто з ким ворогує серед персонажів твору? З яких слів автора ти це розумієш?
 - Як половецький хан сподівається повернути свого сина додому? Наведи з тексту підтвердження своєї думки.
 - Чому юнак не збирається повертатися до свого краю?
 - У який спосіб половецький співець зміг переконати юнака повернутися на батьківщину? Знайди в тексті підтвердження своєї думки.
 - Чому поет, розповідаючи про історію повернення ханського сина на батьківщину, наприкінці твору звертається до України зі словами: «Україно! Мамо любя! Чи не те ж з тобою сталось?». Яку важливу думку поет висловлює в останніх шести строфах твору?

Польове дослідження

- 18 Уяви, що Михайлик – герой твору *Антон Лотоцького* – опинився в полоні печенігів. Поміркуй, чи не могла б його спіткати така сама доля, як героя твору «*Євшан-зілля*». Чи міг би Михайлик забути батьківщину? Якби це таки трапилося, то що міг би принести із собою Михайликові український співець, щоб хлопець згадав батьків і рідну землю?

Запиши свої міркування.

Дискусійний майданчик

- 19 Як ти розумієш слова «Про інше щось говорить те старе оповідання», які наводить автор на початку тексту? Зроби припущення, чому саме цю легенду обрав автор для створення власного тексту. Як вона допомагає автору втілити свою ідею у творі?

Наукова лабораторія

- 20 Об'єднайтеся в групи. Пригадайте, як визначив жанр свого твору *Микола Вороний*. Щоб відповісти на питання, до якого роду літератури належить цей жанр, проведіть дослідження.

Запишіть 2–3 докази того, що цей твір можна визначити як **ліричний**.

Запишіть 2–3 докази того, що цей твір можна визначити як **епічний**.

Представте класові результати своєї роботи. Дійдіть висновку, чи може твір належати до двох літературних родів. Щоб перевірити правильність своїх висновків, зверніться до Довідника.

Ⓐ **По́ема** (від грецького *ποίημα* – виріб, твір, вірш, поема) – переважно віршовий, значний за обсягом твір, у якому зображені особливі події та яскраві характери.

Польове дослідження

21 Прочитайте в Хрестоматії статтю Михайла Слабошпицького «Козаки».

Вислови припущення про комунікативні наміри автора статті (про щось повідомити, щось проаналізувати тощо). Заверши речення.

У статті М. Слабошпицький сформулював думку про _____

Він висловив _____

Автор проаналізував _____

М. Слабошпицький у статті обґрунтував _____

Практикум

22 А. Знайди в статті Михайла Слабошпицького приклади слів, у яких відбувається чергування приголосних звуків унаслідок процесу словотворення. Запиши їх у відповідному рядку наведеної таблиці в колонці «Приклади». Більше дізнатися про словотворення за допомогою суфіксів -ськ-, -ств- ти можеш у статті «Зміни приголосних звуків під час утворення слів за допомогою деяких суфіксів» у Довіднику.

Кінцеві звуки основи	Суфікс, який додаємо до основи	Суфікс, який з'являється в утвореному слові	Приклади
[г], [ж], [з]	-ськ- -ств-	-зьк- -зтв-	
[к], [ч], [ц']		-цьк- -цтв-	
[х], [ш], [с]		-ськ- -ств-	

Б. Дочитай до кінця статтю *Михайла Слабошпицького «Козаки»*. Сформулюй її тему. Поміркуй, чи можна текст поділити на декілька менших текстів. Чи є в кожного виокремленого меншого тексту своя тема (яку назвемо мікротемою)? Якщо так, то які мікротеми ти виділяєш? Який зв'язок мікротеми зі змістом абзацу? Запиши визначені тобою мікротеми в зошит у формі простого плану.

А **Мікротема** – це виділена в тексті окрема, відносно закінчена думка. Перехід від однієї мікротеми до наступної позначається абзацом.

В. На основі статті запиши й постав чотири запитання однокласникам і однокласницям про українське козацтво. Досліди, чи уважно твої друзі опрацювали зміст статті.

Форум читачів та глядачів

23 А. Переглянь тизер (трейлер) фільму *«Кіборги»* (режисер *Ахтем Сеїтаблаєв*) за QR-кодом або посиланням <https://cutt.ly/vRwJ44W>. Як ти гадаєш, чому автор дав фільму таку назву? Про кого цей фільм? Зроби висновок про тяглість громадянськості (спрямованості дій людини на зміцнення й розвиток своєї держави) героїв минувшини й сучасних героїв, які творять нову Україну.

Б. Поміркуй, як митці, зокрема письменники, виявляють свою громадянськість. Використай для прикладу статтю *«Козаки» Михайла Слабошпицького* і фільм *«Кіборги»* режисера *Ахтема Сеїтаблаєва*.

В. Прочитай / прослухай вірш *Мар'яни Савки «Україна»*. Як авторка у вірші виявила свою громадянськість?

Наукове дослідження

24 Прочитай твір *Мар'яни Савки* ще раз і скажи, що висловлює авторка, звертаючись до слухачів / читачів: прохання, наказ, заклик. Кого ти уявляєш собі, коли читаєш цей вірш: мудру дорослу людину, непосидючого

першокласника, закоханого в однокласницю старшокласника? Чи якийсь інший образ виник у твоїй уяві? Який саме? Від кого читач дізнається в ліриці про переживання, почуття?

Перевір, чи той самий образ з'явиться у твоїй уяві, коли ти перечитаєш знайомий тобі вірш тієї ж авторки «*Я і Лис*». Хто цього разу розповідає тобі про свої почуття та переживання?

Ⓐ **Ліричний герой** – це образ, що виникає в уяві читача під враженням висловлених у ліричному творі почуттів, переживань, роздумів. Ліричний герой не обов'язково тотожний з образом автора. Через ліричного героя автор відображає власні почуття, ставлення до природи, суспільного життя.

Форум читачів та глядачів

25 Переглянь за QR-кодом або посиланням <https://cutt.ly/URwKtQf> відео гурту «*Танок на майдані Конго*», у якому музиканти виклали власне бачення історії України, уклавшись лише в п'ять хвилин. Прокоментуй, чи існують переваги медіатексту над літературним твором (наприклад, віршем) у прояві авторами своєї громадянськості.

Мірило поступу

1. Які питання можуть обговорюватися на зборах?
2. Чи завжди думка більшості є правильною?
3. У чому полягають особливості поеми як жанру?
4. Як мікротема пов'язана з абзацом?
5. Як уява допомагає читачу сприймати вірші?

Хрестоматія

Історія Державного Гімну України

Державний Гімн України – один із головних державних символів України поряд із Державним прапором України та Державним гербом України.

Державним Гімном є перший куплет і приспів твору Павла Чубинського, музику до якого створив Михайло Вербицький. Офіційна музична редакція ухвалена Верховною Радою 15 січня 1992 року, текст Гімну затверджено Законом України «Про Державний Гімн України» 6 березня 2003 року.

Закон України «Про Державний Гімн України» від 6 березня 2003 року

Стаття 1. Державним Гімном України є національний гімн на музику М. Вербицького зі словами першого куплету та приспіву твору П. Чубинського в такій редакції:

*«Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.
Приспів:
Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду».*

Стаття 2. Встановити, що урочисті заходи загальнодержавного значення розпочинаються і закінчуються виконанням Державного Гімну України.

Музичне виконання Державного Гімну України здійснюється під час проведення офіційних державних церемоній та інших заходів.

Стаття 3. Наруга над Державним Гімном України тягне за собою відповідальність, передбачену законом.

Стаття 4. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

м. Київ, 6 березня 2003 року: Президент України Л.КУЧМА: № 602-IV

Павло Чубинський
(15 січня 1839 –
14 січня 1884)

Створення українського гімну бере початок з осені 1862 року, коли на одній з вечірок у Павла Чубинського, етнографа, фольклориста та поета, сербські студенти, які навчалися в Київському університеті, співали патріотичну пісню, де в приспіві були слова «серце бије и крв лије за своју слободу» (серце б'є і кров лє за свою свободу). Чубинському пісня дуже сподобалася, тож раптом він пішов до іншої кімнати, а через пів години вийшов звідти з готовим текстом пісні «Ще не вмерла Україна», яку тут же проспівали на сербський мотив.

Деякі дослідники вважають, що на написання пісні також вплинули мотиви мазурки «Jeszcze Polska nie zgineta...» («Іще Польща не загинула»), яка згодом стала польським гімном. Ця мазурка була свого часу популярна серед народів, що боролися за незалежність. Зокрема, на мотив цієї польської пісні словацький поет Само Томашек написав пісню «Гей, словаки», що була гімном Словаччини та Югославії.

Поширення вірша Чубинського серед патріотичних українських гуртків, щойно об'єднаних у патріотичну організацію, яка називалася «Громада», сталося дуже швидко. Тому вже 20 жовтня того ж року російська влада вислала Чубинського «за шкідливий вплив на розум простолюду» з України на проживання в російську глушину, аж в Архангельську губернію.

Перша публікація тексту вірша Павла Чубинського відбулась у львівському журналі «Мета» 1863 року. Отримавши поширення на Західній Україні, вірш не пройшов повз увагу релігійних діячів того часу. Один із них, отець Михайло (Вербицький), знаний композитор свого часу, захоплений віршем Павла Чубинського, написав музику до нього. Уперше вірш з нотами був надрукований 1865 року. І того ж року 10 березня відбулося перше публічне виконання твору у Перемишлі (тепер це в Польщі) як завершального номеру концерту, присвяченого Тарасові Шевченкові.

На платівку пісня вперше була записана в жовтні 1910 року у виконанні Модеста Менцинського.

У часи боротьби нашого народу за незалежність у 1917–1920 роках пісня «Ще не вмерла Україна» стала одним з державних гімнів Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки. Зокрема, твір Чубинського й Вербицького у виконанні хору Кирила Стеценка лунав на Софійському майдані в Києві під час проголошення Акту Злуки – універсалу про об'єднання УНР і ЗУНР

Михайло Вербицький
(4 березня 1815 –
7 грудня 1870)

у соборну Україну. А 1939 року пісня «Ще не вмерла Україна» була затверджена гімном Карпатської України.

За часів Радянського Союзу пісня «Ще не вмерла Україна» була заборонена, бо радянська влада боялася, що ця пісня викликає в українців прагнення до незалежності. Тож уперше публічно «заборонену» пісню вдалося заспівати аж 24 вересня 1989 року на головній сцені фестивалю «Червона рута», що проходив у Чернівцях.

Визначною подією стало також виконання твору 9 квітня 1990 року у Львівській опері перед початком сесії Львівської обласної Ради народних депутатів 21-го скликання. Перше аранжування для оркестру здійснив художній керівник та диригент Галицького симфонічного оркестру Ростислав Демчишин.

І лише після здобуття Україною незалежності в 1991 році пісня Павла Чубинського та Михайла Вербицького зазвучала на повні груди по всій Україні, адже саме її з невеликими змінами затвердили як Державний Гімн України (дивися нижче порівняльну таблицю). Це сталося 15 січня 1992 року, коли Верховна Рада України затвердила створену М. Скориком і Є. Станковичем (для хору та фортепіано) музичну редакцію пісні «Ще не вмерла Україна» як гімн. Це знайшло своє відображення в Конституції України. Але лише 6 березня 2003 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про Державний Гімн України».

Текст Павла Чубинського «Ще не вмерла Україна»	Текст Державного Гімну України
<p>Ще не вмерла, Україна, І слава, і воля! Ще нам, браття-молодці, Усміхнеться доля! Згинуть наші вороги, Як роса на сонці; Запануєм, браття й ми У своїй сторонці.</p> <p><i>Приспів:</i> Душу, тіло ми положим За свою свободу І покажем, що ми браття Козацького роду. Гей-гей, браття миле, нумо Братися за діло! Гей-гей пора встати, Пора волю добувати!</p>	<p>Ще не вмерла України і слава, і воля, Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля. Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці. Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.</p> <p><i>Приспів:</i> Душу й тіло ми положим за нашу свободу, І покажем, що ми, браття, козацького роду</p>

Текст Павла Чубинського «Ще не вмерла Україна»	Текст Державного Гімну України
<p>Наливайко, Залізник І Тарас Трясило Кличуть нас із-за могил На святее діло.</p> <p>Ізгадаймо славному смерть Лицарства-козацтва, Щоб не втратить марне нам Своєго юнацтва.</p> <p><i>Приспів.</i> Ой, Богдане, Богдане, Славний наш гетьмане! Нащо віддав Україну Москалям поганим?!</p> <p>Щоб вернути її честь, Ляжем головами, Назовемся України Вірними синами!</p> <p><i>Приспів.</i> Наші браття слав'яне Вже за зброю взялись; Не діжде ніхто, щоб ми Позаду зістались.</p> <p>Поєднаймо разом всі, Братчики-слав'яне: Нехай гинуть вороги, Най воля настане!</p> <p><i>Приспів.</i></p>	

У незалежній Україні Державний Гімн виконують на початку (а інколи ще й наприкінці) всіх урочистих заходів. Крім того, Гімн відіграв величезну роль як пісня єднання патріотів під час масових протестів українців проти сваволі влади у 2004 році (Помаранчева революція) та у 2013–2014 роках (Революція Гідності).

Для кожного українця Державний Гімн – це найдорожча пісня. Можливо, саме тому в інтернеті можна знайти чимало статей, у яких автори говорять, що саме Державний Гімн України визнано міжнародною організацією ЮНЕСКО найкращим у світі. Насправді такі статті є фейковими, бо щось подібне в інтернеті пишуть, наприклад, і про

гімни Індії, Аргентини тощо. Та хай там як, погодьмося, що для громадян, які люблять свою землю, гімн їхньої держави – дійсно найкращий!

(За матеріалами вікіпедії та інших відкритих джерел)

Історія Гімну Європи

Гімн Європи (*European Anthem*), який має назву «Ода до радості», – це гімн Європейського Союзу та Ради Європи. Він вважається одним із символів Європи поряд з прапором Європи.

Музика гімну – це тема фіналу Дев'ятої симфонії Людвіга ван Бетховена. Музику Бетховен створив на вірші «Оди до радості» Фрідріха Шиллера, які було написано майже на сорок років раніше.

Фрідріх Шиллер

німецькою *Friedrich Schiller*

(10 листопада 1759–9 травня 1805)

Людвіг ван Бетховен

німецькою *Ludwig van Beethoven*

(16 грудня 1770–26 березня 1827)

«Ода до радості» Фрідріха Шиллера (німецький оригінал)	«Ода до радості» (у перекладі українською Миколи Лукаша)
<p>Freude, schöner Götterfunken, Tochter aus Elysium! Wir betreten feuertrunken, Himmliche, Dein Heiligtum. Deine Zauber binden wieder, Was die Mode streng geteilt, Alle Menschen werden Brüder, Wo Dein sanfter Flügel weilt.</p> <p><i>Chor.</i> Seid umschlungen, Millionen! Diesen Kuß der ganzen Welt!</p>	<p>Радість, гарна іскро Божа! Несказанно любо нам Увійти, царице гожа, В твій пресвітлий дивний храм. Все, що строго ділить мода, В'яжеш ти одним вузлом, Розквітає братня згода Під твоїм благим крилом.</p> <p><i>Хор</i> Обніміться, мільйони, Поцілуйтесь, мов брати!</p>

Brüder, überm Sternenzelt:
 Muß ein lieber Vater wohnen!
 Wem der große Wurf gelungen,
 Eines Freundes Freund zu sein,
 Wer ein holdes Weib errungen,
 Mische seinen Jubel ein!
 Ja, wer auch nur eine Seele:
 Sein nennt auf dem Erdenrund!
 Und wer's nie gekonnt, der stehle:
 Weinend sich aus diesem Bund!

Chor.

Was den großen Ring bewohnt,
 Huldige der Sympathie!
 Zu den Sternen leitet sie,
 Wo der Unbekannte thronet.
 Freude trinken alle Wesen:
 An den Brüsten der Natur;
 Alle Guten, alle Bösen:
 Folgen ihrer Rosenspur.
 Küsse gab sie uns und Reben,
 Einen Freund, geprüft im Tod;
 Wollust ward dem Wurm gegeben,
 Und der Cherub steht vor Gott.

Chor.

Ihr stürzt nieder, Millionen?
 Ahnest du den Schöpfer, Welt?
 Such' ihn überm Sternenzelt!
 Über Sternen muß er wohnen.
 Freude heißt die starke Feder:
 In der ewigen Natur.
 Freude, Freude treibt die Räder:
 In der Großen Weltenuhr.
 Blumen lockt sie aus den Keimen,
 Sonnen aus dem Firmament,
 Sphären rollt sie in den Räumen,
 Die des Sehers Rohr nicht kennt.

Chor.

Froh, wie seine Sonnen fliegen:
 Durch des Himmels prächt'gen Plan,
 Laufet, Brüder, eure Bahn,
 Freudig, wie ein Held zum Siegen.
 Aus der Wahrheit Feuerspiegel:
 Lächelt sie den Forscher an.
 Zu der Tugend steilem Hügel:
 Leitet sie des Dulders Bahn.

Вічний Отче дай нам згоди,
 Ласки дай і охорони!
 Кого доля ошастила
 Тим, що другові він друг,
 Кого любить Лада мила, –
 Йдіть до нас в веселий круг.
 Йдіть усі, хто зве своєю
 В світі душу хоч одну!
 Хто ж весь вік черствів душею –
 Йди у іншу сторону.

Хор

Хто живе в земній юдолі,
 Всяк симпатії скорись!
 Нас веде вона у вись,
 Де Всесильний на престолі.
 Радість п'ють усі істоти
 З груді матері-землі,
 Ті солодкіі щедроті
 Мають всі – і добрі, й злі.
 Радість нас вином сп'яняє
 І цілунком огневим;
 І черв'як утіху знає,
 І небесний херувим.

Хор

Поклонітесь, мільйони,
 Перед мудрістю Творця!
 Сповніть милістю серця
 І чиніть його закони.
 Радість – всесвіту пружина,
 Радість – творчості душа,
 Дивна космосу машина
 Нею живиться й руша.
 Радість квіти розвиває
 І розгін дає сонцям,
 Їх в простори пориває,
 Не відомі мудрецам.

Хор

Як у безмірі світила
 Хором райдужним пливуть,
 Браття, йдіть у славу путь,
 Що нам радість освятила.
 Вчених з істини свічада
 Радість успіхом віта,
 До чеснот провадить радо,
 Хоч тропа до них крута;

Auf des Glaubens Sonnenberge:
Sieht man ihre Fahnen wehn,
Durch den Riß gesprengter Särge:
Sie im Chor der Engel stehn.

Chor.

Duldet mutig, Millionen!
Duldet für die beßre Welt!
Droben überm Sternzelt:
Wird ein großer Gott belohnen.
Göttern kann man nicht vergelten;
Schön ist's, ihnen gleich zu sein.
Gram und Armut soll sich melden,
Mit den Frohen sich erfreun.
Groll und Rache sei vergessen,
Unserm Todfeind sei verziehn,
Keine Tränen soll ihn pressen,
Keine Reue nage ihn.

Chor.

Unser Schuldbuch sei vernichtet!
Ausgesöhnt die ganze Welt!
Brüder, überm Sternzelt:
Richtet Gott, wie wir gerichtet.
Freude sprudelt in Pokalen,
In der Traube goldnem Blut:
Trinken Sanftmut Kannibalen,
Die Verzweiflung Heldenmut –
Brüder, fliegt von euren Sitzen,
Wenn der volle Römer kreist,
Laßt den Schaum zum Himmel spritzen:
Dieses Glas dem guten Geist.

Chor.

Den der Sterne Wirbel loben,
Den des Seraphs Hymne preist,
Dieses Glas dem guten Geist
Überm Sternzelt dort oben!
Festen Mut in schwerem Leiden,
Hilfe, wo die Unschuld weint,
Ewigkeit geschwornen Eiden,
Wahrheit gegen Freund und Feind,
Männerstolz vor Königsthronen, –:
Brüder, gält' es Gut und Blut—
Dem Verdienste seine Kronen,
Untergang der Lügenbrut!

На ясній вершині віри
Піднімає хоругов,
В день воскресний на псалтирі
Славить тих, хто смерть зборов.

Хор

Будьте мужні, мільйони!
Вірте, страдні, в кращий світ!
Тих, що справдять заповіт,
Прийме Бог у вічне лоно.
Божество не наградиме, –
От би нам зрівнять з ним!
Хай радіють із радими
Горе й злидні в крузі цім!
Не відомста, не погрози –
Всепощення ворогам!
Хай не ллють у скрусі сльози,
Не гризуться каяттям.

Хор

Знищим книги борговії!
Помиримося усі!
Браття! Бог на небесі
Не забуде благодії.
Радість в келихах шумує,
Плин іскристий виграє,
Канібалів лють гамує,
Кволим духу додає.
В день веселля а чи тризни,
Коли ходить круговий,
Хай до неба піна бризне,
Дух прославимо благий!
Хор

Все хвалу йому співає –
Хай гримить псалом гучний!
Дух прославимо благий,
Що над зорями витає!
Будь твердим в лиху годину,
Поміч скривдженим давай,
Всюди правду знай єдину,
Зроду клятви не ламай,
Не знижайсь перед потужним,
Коли треба – важ життям!
Шана й слава чесним, мужнім,
Згуба підлим брехунам!

<p>Schwört es bei dem Sternenrichter! Rettung von Tyrannenketten, Großmut auch dem Bösewicht, Hoffnung auf den Sterbebetten, Gnade auf dem Hochgericht! Auch die Toten sollen leben! Brüder, trinkt und stimmt ein, Allen Sündern soll vergeben, Und die Hölle nicht mehr sein. <i>Chor.</i> Eine heitre Abschiedsstunde! Süßen Schlaf im Leichentuch! Brüder, einen sanften Spruch: Aus des Totenrichters Mund.</p>	<p><i>Хор</i> Станьмо дружною сім'єю, Жити правдою й добром Присягнімо цим вином Перед вишнім Судією!</p>
---	---

Офіційно Гімн Європи ухвалено 1972 року. Інструментування здійснив видатний диригент Герберт фон Караян, зробивши три версії – для фортепіано соло, духового оркестру і симфонічного оркестру.

Хоча музику Бетховен свого часу написав на конкретні вірші німецькою мовою «Оди до радості» Шиллера, Рада Європи затвердила гімн без слів, щоб не підносити якоїсь із європейських мов над іншими, бо це б суперечило ідеї єдності та рівнозначності народів Європи.

Цей гімн виражає ідеали свободи, миру та солідарності, які обстоює Об'єднана Європа. Тож у 1985 році «Оду до радості» Рада Європейського Союзу схвалила її і як офіційний Гімн ЄС. Тобто зараз «Ода до радості» – це гімн і Ради Європи, і Європейського Союзу.

Цей гімн не заміняє національні гімни держав, але покликаний символізувати спільність цінностей, які ці держави розділяють, їхню єдність у різноманітті.

2004 року Петер Роланд, професор Академії Європи (Відень), запропонував власний альтернативний латинський текст Гімну Європи (на музику Бетховена). Попри те, що ці слова, як і жодні інші, не було затверджено як офіційні, вони набули популярності й час від часу виконуються різними колективами Європи.

Текст Гімну Європи Петера Роланда	Українська версія в перекладі Василя Білоцерківського
Est Europa nunc unita Et unita maneat, Una in diversitate Pacem mundi augeat. Semper regnant in Europa Fides et iustitia Et libertas populorum In majore patria. Cives, floreat Europa, Opus magnum vocat vos. Stellae signa sunt in caelo Aureae, quae iungant nos.	Вже Європа об'єдналась І у єдності живе, В розмаїтті згуртувалась І до миру світ зове. Хай завжди в Європі будуть Віра й справедливість лиш, Хай свобода всьому люду Сяє тут найяскравіш! Громадяни, розквітає Хай Європа повсякчас! В небі райдуга єднає Золотом зірок всіх нас.

Крім того, є й інші варіанти Гімну Європи, наприклад:

«Ода до радості» в перекладі Михайла Роля	«Гімн Європи» в перекладі Павла Береста
Радість світла, іскра Божа Осява дорогу нам. Відтепер усі ми можем Увійти в Едемський храм. Нас єднає Духу сила, Омофором з висоти. Де вона розправить крила, Там всі люди – це брати. Обійміться, мільйони! Хай увесь радіє світ! Хай хранить в святому лоні, Любить Бог наш славний рід. Всі, хто відданий родині, Хто для друга – справжній друг, Під шатром зоряно-синім Увіллється в братній круг! Всім, хто має честь і волю, Щирий поклик до добра, Йде на герць за кращу долю, Спільно діяти пора!	Радість, ясна іскро Божа, Ти ведеш в Елізіум! На небесну зірку схожа, Освяти наш Соціум. Твоя магія чарівна Об'єднає всіх людей, Всі шляхетні, вільні, рівні Під крилом твоїх ідей. Кого доля наділила Другом вірним, хто сам друг, Кого жінка полюбила, Всяк хай йде до нас у круг. Так, той, хто живе з душею, Тому рада вся земля! В кого ж серденько з іржею: Гурт не твій, йди звідсіля!

До речі, крім Гімну Європи, який єднає всіх європейців, а отже, і українців, є й інші гімни, які єднають людей по всьому світу. Одним з таких гімнів є, наприклад, гімн студентів «Гаудеамус» (латинське *gaudeāmus* – веселімося).

Антон Лотоцький

Михайло-семиліток

(Оповідання з народного переказу)

I

Було се дуже давно. Ще як на наші землі набігав дикий кочовий нарід печеніги й нищив та руйнував села й міста, а людей убивав або забирав у тяжку неволю.

А панував тоді в нашому славному золотоверхому Києві князь Володимир. У князя був син Михайлик. Молоденький ще був князенко Михайлик, семиліток, але що се за дитина була! Який славний стрілець був із нього. Було, ганяється конем (бо й на коні їздив, наче вродився на ньому), птаху на лету з лука вцілить. Як де батько, князь Володимир, виправляється, було, чи то на лови, чи то в бій, усе він, було, проситься, щоби і його взяв із собою. Славний був лицар князенко Михайлик-семиліток. Батько його дуже любив, любив його й увесь нарід.

– Знати, що лицарська кров плине в ньому, – говорили люди.

II

І сталося тоді, що печеніги великою силою насунули на Україну. Підійшли під самісінький Київ і облягли його з усіх сторін, як чорна хмара. Добуваються до Києва, б'ють таранами в мури. От-от, думають, буде Київ наш. Та де там! Мури стоять, як стояли, не подаються. Стріляють печеніги до міста, до киян, що стоять на мурах, та стріли не ранять киян, лише вертають і ранять самих печенігів.

«Що б се таке було? – думають печеніги, дивуються. Досі ще ніяке місто, хоч би й як сильно укріплене, не встояло перед нашими таранами. А тут б'ємо в мури вже більше як тиждень, мури нітрохи не подаються: стріляємо – наші стріли не ранять ворогів, лише вертають і нас іще ранять! Що се? Якісь чари, чи що?»

Кличуть ворожбитів. Питають. А ворожбити кажуть:

– Не здобути вам отсього Києва ніколи! Там у Києві в князя Володимира є син-семиліток. Малий він іще, а вже великий і славний лицар із нього. Се його побут у мурах міста не дає вам здобути Києва. Сей семиліток се душа народу, його сила. Щоби здобути місто, треба перше його відтам дістати.

– Що ж нам робити, що нам діяти, щоб його відтам позбутися? Може, наслати на нього яких убійників, може, підплатити якого киянина, щоби вбив його?

– Убити?! Його? Його ніхто не вб'є! Кажемо ж вам що він душа народу, а хіба ж можна душу, живу душу; вбити? Можна її ув'язнити, поневолити темними силами, але вбити – ніколи...

– Що ж нам діяти? Радьте, кажіть!

– Є рада на се, – каже один ворожбит, чорний як смола, з очима, як грань, – є рада! Пошліть до князя Володимира послів, нехай вам видасть князенка у заклад, а ви за те обіцяйте буцімто відступите від облоги.

– Або ж вони видадуть?

– Видадуть, – каже цей самий ворожбит. – Ні князь, ні нарід не свідомі ще того, кого вони мають у себе. Заплатіть мені добре, а я нашлю в місто чорних духів, і вони вмовлять нарід, що годі їм уже довше сидіти замкненими, що з голоду помруть! І кияни несвідомі, хто се семиліток, видадуть його! Раді будуть ще, що так легким коштом увільняться від облоги.

Печеніги згодилися на раду ворожбита й вислали послів до київського князя.

III

Приходять послы в княжий терем, перед княжий престол, поклонилися та й кажуть:

– Прислав нас до тебе, князю, наш князь із заявою, що він із своїм військом готов відступити від облоги Києва й вернути в свою землю, але під умовою, що ти, князю, даш йому в заклад свого семилітнього сина.

– Михайлика?! – скрикнув князь і аж зірвався зі свого престолу. – О ні! Ніколи!

Та тут йому в ухо шепче невидимий князеві чорний дух:

– Дай, дай сина! Се ж тільки в заклад. Йому там добре буде.

Князь аж стряся, налякався власної думки, бо думав, що се йому самому така думка прийшла до голови. Задумався, вже хотів годитися, та тут почув у сусідній кімнаті голос Михайлика й опам'ятався – батьківська любов перемогла.

– Ні, – каже, – не можу.

А чорний дух бачить, що так ніщо не вдіє, й шепче йому:

– Сам не рішайся! Тут ходить не тільки о тебе, але й о місто, о цілий край, о нарід. Спитай у віча, як віче рішить.

І князь завагався, задумався. «Віче спитати? Думав він. – Чому зразу така думка не прийшла? Треба скликати віче. А як видадуть, що тоді?! Ні, нарід любить його й не видасть – ніколи!» – потішав він себе в гадці й каже послам:

– Я сам не можу рішитися, скличу віче. Як віче рішить, так і буде.

IV

І загудів вічевий дзвін, пішли окличники по місті.

– На віче, на віче! – понеслося луною скрізь по цілому Києві, й нарід лавою посунувся на майдан перед княжим теремом на нараду.

А князь сидить у своєму теремі сумний-пресумний. Душа щось не добре віщує. Думка за думкою лине, налітає... Що діяти? Що почати?

Аж тут убіг князенко Михайлик, прибіг до батька, обняв його за шию та й просить:

– Батеньку мій рідний, пусти мене за місто, хай виступлю до бою печенігів воювати, бо вже задовго стоять ото печеніги під Києвом та руйнують околиці й нас із міста не пускають.

А батько поцілував сина в чоло та й каже:

– Ой, сину, сину! Не тобі ще на війну ходити, ти ще малий, несвідомий.

А на се Михайлик:

– Пусти ти, батьку, на воду утятко молоденьке, а попливе, як і стареньке. І мені не треба вчитися воювати, пусти мене, батьку.

Проситься князенко, а очі йому аж горять, аж палають жадобою бою. Та батько каже:

– Стривай, сину, надумаюся.

Аж тут сповістили князя, що вже весь нарід на віче зібрався й нетерпеливо жде князя.

І князь вийшов із терема, поклонився зібраному народові й промовив:

– Панове громадо! Лихо навістило нас! Печеніги облягли місто так, що нам і рушитися з міста нікуди. Правда, досі не вдалося їм здобути міста, але хто знає, як далше піде, – у них у двадцяттеро більша сила як у нас. Печенізький князь прислав до мене послів із заявою, що він готов відступити у свою землю, аби лиш я дав у заклад свого семилітнього сина Михайлика.

Громада загула, зашуміла:

– Що, Михайлика, Михайлика! Ні, ми Михайлика не дамо від себе, годі!

Любили кияни Михайлика, бо хоч він ще й маленький був, а вже могли пізнати в ньому доброту й хоробрість. Вже тепер бачили вони в ньому свого будучого князя, що принесе славу Києву та Україні.

І зрадів князь, легше відотхнув, коли почув такі оклики серед киян.

Але чорні духи не дармували. Ось один станув за плечима старшого сина князя Володимира Лихослава. Недобрий був се чоловік, лютий та хитрий, а притім трус. Сам вигляд його відтручував уже від себе. Був він горбатий, лице мав викривлене, а зір якийсь гадючий. Нарід не любив його. Лихослав знав се, знав також, що нарід любить його брата Михайлика й ненавидів його за се, рад був його позбутися. Із сеї ненависті брата до брата скористався чорний дух і шептав йому:

– Намовляй киян, щоби вони згодилися на видачу Михайлика! Тоді ти сам лишишся, будеш сам паном на цілій Україні.

І виступив Лихослав, уклонився громаді та й каже:

– Панове громадо! Тяжке наше положення, тяжко й раду найти! Ворог наш сильний і вимагає від нас чималої січі. Знаю, що й ви се відчуваєте. Але тяжче мусимо відчувати се ми: батько мій та я – се ж ворог хоче розлучити батька із сином, брата з братом. А одначе, хоч як се мені важко приходить, я не можу дати іншої ради, бо вище ставлю справу загальну над родинну, як лише сю, щоби дати їм у заклад Михайлика. Потішає тут мене се, що йому ніщо там лихого не станеться, його там шанувати будуть із огляду на нашого батька, а ми ось так увільнимося від облоги й моготимемо жити спокійно.

Нарід заметушився. Тут і там почулися голоси, що годилися з думкою Лихослава. Чорні духи не дармували, а дальше вешталися проміж нарід та нашіптували йому, що так буде добре.

І ось виступив старий боярин Збигонь та каже:

– Панове громадо! І моя така рада, щоби дати печенігам князенка в заклад. Йому там, у печенігів, нічого не станеться, а ми будемо вольні. Князенка печеніги будуть шанувати вже хоч би з огляду на славного нашого князя. А ще й не треба нам забувати: молоденький князенко там, у чужому краю, між чужим народом, набере більше досвіду, збільшить свої знання й верне до нас, як виросте, досвідним і мудрим князем.

Громада загула, задумалася. А чорні духи не кидають своєї роботи.

І коли князь спитав:

– Ну, що ж, панове громадо, дати Михайлика в заклад печенігам чи не дати? – велика більшість загула:

– Дати, дати! Нема іншої ради!

І тільки невеличка меншість обізвалася:

– Не дати!

Князь, почувши, що більшість є за тим, щоби дати Михайлика до печенігів, хоч і з болем серця, мусив на се згодитися.

V

А малий Михайлик увесь час віча стояв у вікні терема та й чув усе. Чув, як брат Лихослав намовляв киян, щоби згодилися на його видачу, чув, як говорив старий боярин Збигонь, чув вкінці, як більшість народу згодилася на його видачу. Засмутився Михайлик. Та не сим, що кияни так легко згодилися на його видачу, бо він знав, що на се вплинули чорні духи, що вешталися між народом, невидимі для народу, але видимі для нього. Потіхою, радістю було тут для нього, що все-таки найшлася значна меншість, яка ніяк не хотіла згодитися на

його видачу. Але сумний був тому, що бачив, що нарід ще несвідомий сього, кого він дає від себе, несвідомий сього, що сим сам собі готувить загибель. Коли вже раз буде він свідомий себе, своєї сили! Треба конче, щоби весь нарід прийшов до свідомості, що без нього, без Михайлика, він не встоїться, пропаде. Щоби його рятувати, треба йому, Михайликові на якийсь час, може, надовго скритися. І він виступив перед громадою та й каже:

– Ой, кияне, кияне, панове громадо.

Погана ваша рада,

Якби ви розум мали,

Мене не видавали,

Поки світ світом,

Вороги Києва не достали.

А так прощавайте!

Сказав се Михайлик і повелів слугам привести собі коня. І в одній хвилі в коня вирости крила, а від Михайлика вдарила така ясність, що весь нарід аж жахнувся із дива.

А Михайло-семиліток проїхав проміж нарід, що з дива стояв, наче остовпілий, і приїхав під Золоті ворота. Вони були зачинені. Він узяв Золоті ворота на золоті стремена й вихором погнався між ворогів. Кінь летів на крилах, й землі не доторкаючися. Ворогів на сам вид ясного лицаря на крилатому коні зняв страх і переполох. А Михайлик гнався самою серединою ворожого табору. І що махне мечем по правий бік, – то ворог, як зрубане дерево, паде; що махне мечем по лівий бік, – то ворог, як підкошена трава, стелиться. І заки Михайлик переїхав ворожий табір, усі печеніги покотом неживі лежали.

– Отсе моя остання тепер прислуга тобі, мій рідний Києве! Не верну я до тебе, аж поки весь нарід не прийде до свідомості, хто він, яка в його сила, не отямиться. Прощай, Києве, прощай!..

І глянув ще востаннє на золотоверхий Київ та й зник. Поїхав далеко-далеко, за сьомі гори, за сьомі ріки. Там поставив золоті ворота та й стереже їх до слушного часу. Сидить він там і ніколи не старіється, – усе він такий, яким вийшов із Києва, молодий, семиліток...

Олександр Рудяченко

Микола Вороний.

1. Шлях, посипаний євшан-зіллям

(уривок)

У 1899 р. 27-річний поет написав поему “Євшан-зілля” <...>. Твір той переповідав легенду, відому за Іпатіївським літописом. У ній іш-

лося про сина половецького хана, якого полонив Мономах, князь Володимир, і лишив у Києві при собі. Розкішне життя при дворі поволі витруїло душу, але спомини про рідний край не давали заснути. Так тривало доти, поки степ зник, його замінив “край чужий, чужі звичаї, як за рідні уважати”. Та не йняв віри могутній хан, що син міг забути волю і степ, батька та рідну мову.

Покликав до себе правитель старого гудця (співець), аби у землях чужинських той відшукав нащадка, проникливою піснею збудив серце та й навернув добровільного бранця додому. Не здригнулося скам’яніле серце, коли посланець завів материну колискову. І тоді старий гудець дістав дрібку степового полину, євшан-зілля, – і обпекли серце манкурта пахощі рідного степу, пробудивши найсвятіше – любов до рідної землі, що і є природним потягом до волі. <...>

І тоді ханський син, малий хлопчина, згадав усе: до дня свого народження.

Надія Сологуб

Євшан-зілля

*Дай йому понюхати
Зілля степове – євшан.*

Іван Франко

Слово «євшан» тюркського походження. На нього натрапляємо в Іпатіївському літопису, під роком 1201.

Розповідається в літописі про двох братів, ханів половецьких – Отрока і Сирчана. Володимир Мономах, що прославився перемогами над половцями, вигнав хана Отрока в Обези (частина Грузії) за Залізні ворота, а хан Сирчан зостався коло Дону, рибою живлячись, живучи в бідності. По смерті Володимира остався в Сирчана один лиш музика Ор, і послав він його в Обези, мовивши: «Володимир уже вмер. Тож вернися, брате, піди в землю свою. Мов же ти йому слово моє, співай же йому пісні половецькі. А якщо він не схоче, дай йому понюхати зілля, що зветься євшан». Хан Отрок же не схотів ні вернутися, ні послухати. І дав Ор йому зілля, і той, понюхавши і заплакавши, сказав: «Да ліпше на своїй землі кістьми лягти, аніж на чужій славному бути». І прийшов він у землю свою (цитати за виданням: Махновець. Л. Літопис руський. К.: Дніпро, 1989. С. 368–369).

Від часу того літописного вживання книжне слово «євшан» набуло символічного звучання, стало літературною традицією. Це символ пам’яті, рідного кореня, Батьківщини. Переспіви літописної легенди знаходимо в А. Майкова, І. Франка, Миколи Вороного. До образу євшану зверталися Л. Забашта, О. Ющенко, М. Чабанівський, І. Вільде, В. Коломієць та ін.

Поряд із переосмисленим значенням слово «євшан» уживають як назву української степової рослини. Євшан – рослина степу. У ботаничній літературі (а звідти – і в лінгвістичній) «євшан» визначається як вид полину. Найхарактерніша ознака – міцний залах.

В 11-томному Словнику української мови зазначено: «Євшан. Народнопоетичне. Степовий запашний полин». Як степовий полин визначає цю назву і етимологічний словник. У довіднику В.Й. Чапика, А.Г. Дудченко, А.П. Красної «Дикорослі корисні рослини України» (Київ, 1983. С. 257) читаємо: «Полин таврійський. Полин кримський, полинок, євшан. Сімейство айстрових. Напівчагарник. Кореневище вкорочене, гілчасте. Стебла висотою 15–60 см у великій кількості, прямостоячі, білуваті від густого павутинястого опушення, внизу жовто-буре, з листям. Квітки червоні або пурпурові. Цвіте у вересні– жовтні. Росте на солончакуватих місцях, степових ділянках. Зустрічається на південному сході Херсонської області. Причорноморський вид. Рослина отруйна. Сіно отруйне. В осінньо-зимовий період, коли кількість ефірної олії в рослині зменшується, можна скошувати і згодовувати худобі».

Діалектологічні записи Інституту мовознавства Академії наук України засвідчують, що в Очаківському районі Миколаївської області і тепер один з видів полину називають «євшан». Натомість відомий письменник О. Гончар у своїх творах ототожнює євшан з рослиною «нехворощ» і вважає її не видом полину, а окремою рослиною: «А докруг нас сріблиться нехворощ-трава, дика, така гладенька й ласкава, як спинка лошати, аж погладити її хочеться. Ще у нас її звать нехворощ-біла (бо є й чорна), а в давніх літописах це якраз її, сріблясту оцю травичку степову, названо євшан-зіллям. І хоч гірка вона на смак, через що найгоłodніша худоба її не їсть, але які міцні пахощі йдуть від неї: коли довго дихаєш, аж голова хмеліє... Нехвороща гіркотою не поступається перед полином. Та хоч яка гірка, зате ніколи вона не відцвітає, в будь-яку погоду не втрачає своєї сріблястості, й щось в ній є таке, що схиляє тебе до задуми».

(Джерело: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine45-2.pdf>)

Микола Вороний**Євшан-зілля***(Поема)*

*До лучче єсть на своей землі костю лечи,
ине ли на чюже славну быти.*

(Літопис, за Іпатським списком)

В давніх літописах наших
Єсть одно оповідання,
Що зворушує у серці
Найсвятіші почування.

Не блищить воно красою
Слів гучних і мальовничих,
Не вихвалює героїв
Та їх вчинків войовничих.

Ні, про інше щось говорить
Те старе оповідання.
Між рядками слів таїться
В нім якесь пророкування.

І воно живить надію,
Певну віру в ідеали
Тим, котрі вже край свій рідний
Зацурали, занедбали...

* * *

Жив у Києві в неволі
Ханський син, малий хлопчина,
Половецького б то хана
Найулюблена дитина.

Мономах, князь Володимир,
Взяв його під час походу
З ясирем в полон і потім
При собі лишив за вроду.

Оточив його почотом
І розкошами догідно –
І жилось тому хлоп'яті
І безпечно, і вигідно.

Час минав, і став помалу
Рідний степ він забувати,
Край чужий, чужі звичаї
Як за рідні уважати.

Та не так жилося хану
Без коханої дитини.
Тяжко віку доживати
Під вагою самотини.

Зажурився, засмутився...
Вдень не їсть, а серед ночі
Плаче, бідний, та зітхає,
Сну не знають його очі.

Ні від кого він не має
Ні утіхи, ні поради.
Світ увесь йому здається
Без краси і без принади.

Кличе він гудця [2] до себе
І таку держить промову,
Що мов кров'ю з його серця
Слово точиться по слову:

«Слухай, старче, ти шугаєш
Ясним соколом у хмарах,
Сірим вовком в полі скачеш,
Розумієшся на чарах.

Божий дар ти маєш з неба
Людам долю віщувати,

Словом, піснею своєю
Всіх до себе привертати.

Ти піди у землю Руську –
Ворогів наших країну, –
Відшукай там мого сина,
Мою любую дитину.

Розкажи, як побиваюсь
Я за ним і дні, і ночі,
Як давно вже виглядають
Його звідтіль мої очі.

Заспівай ти йому пісню
Нашу, рідну, половецьку,
Про життя привільне наше,
Нашу вдачу молодецьку.

А як все те не pomoже,
Дай йому евшана-зілля,
Щоб, понюхавши, згадав він
Степу вільного привілля».

І пішов гудець в дорогу.
Йде він три дні і три ночі,
На четвертий день приходить
В місто Київ опівночі.

Крадькома пройшов, мов злодій,
Він до сина свого пана
І почав казати стиха
Мову зраженого хана.

Улещає, намовляє...
Та слова його хлопчину
Не вражають, бо забув вже
Він і батька, і родину.

І гудець по струнах вдарив!
Наче вітер у негоду,
Загула невпинна пісня –
Пісня вільного народу.

Про славетнії події –
Ті події половецькі,
Про лицарські походи –
Ті походи молодецькі!

Мов скажена хуртовина,
Мов страшні Перуна громи,
Так ревли-стогнали струни
І той спів гудця-сіроми!

Але ось вже затихає
Бренькіт дужий акордовий
І намісто його чути
Спів народний, колисковий.

То гудець співає тихо
Пісню тую, що співала
Мати синові своєму,
Як маленьким колисала.

Наче лагідна молитва,
Журно пісня та лунає.
Ось її акорд останній
В пітьмі ночі потопає...

Але спів цей ніжний, любий,
Ані перший, сильний, дужий,
Не вразив юнацьке серце, –
Він сидить німий, байдужий.

І схилилася стареча
Голова гудця на груди –

Там, де пустка замість серця,
Порятунку вже не буде!..

Але ні! Ще є надія
Тут, на грудях в сповиточку!..
І тремтячими руками
Роздирає він сорочку,

Із грудей своїх знімає
Той євшан, чарівне зілля,
І понюхатъ юнакові
Подає оте бадилля.

Що ж це враз з юнаком сталося?
Твар [З] поблідна у небоги,
Затремтів, очима блиснув
І зірвавсь на рівні ноги.

Рідний степ – широкий, вільний,
Пишнобарвний і квітчастий –
Раптом став перед очима,
З ним і батенько нещасний!..

Воля, воленька кохана!
Рідні шатра, рідні люди...
Все це разом промайнуло,
Стисло серце, сперло груди.

«Краще в ріднім краї милім
Полягти кістьми, сконати,
Ніж в землі чужій, ворожій
В славі й шані пробувати!» –

Так він скрикнув, і в дорогу
В нічку темну та пригожу
Подались вони обое,
Обминаючи сторожу.

Байраками та ярами
Неутомно проходили –
В рідний степ, у край веселий
Простували, поспішали.

* * *

Україно! Мамо люба!
Чи не те ж з тобою сталося?
Чи синів твоїх багато
На степах твоїх зосталося?

Чи вони ж не відцурались,
Не забули тебе, неньку,
Чи сховали жаль до тебе
І кохання у серденьку?

Марна річ! Були і в тебе
Кобзарі – гудці народні,
Що співали-віщували
Заповіти благородні,

А проте тієї сили,
Духу, що зрива на ноги,
В нас нема і манівцями
Ми блукаєм без дороги!..

Де ж того євшану взяти,
Того зілля-привороту,
Що на певний шлях направить, –
Шлях у край свій повороту?!

1899 р.

Михайло Слабошпицький

Козаки

В історичній літературі існує чимало версій походження слова «козак». Один із польських авторів виводив це найменування од якогось легендарного ватажка, що в давні часи успішно боровся з чужинцями; звати його буцімто було Козак. Інший – теж польський учений – пояснював походження цього слова від «коза»; козаки, мов-ляв, були прудкими і витривалими, як кози. Були версії, згідно з якими козаки – не українці, а нащадки відомих у часи Київської Русі войовничих племен хозарів. Турецькою мовою слово «козак» означає волоцюга, забіяка, розбійник. Очевидно, саме звідти воно й прийшло в Україну. Певно, не самі собі придумали наймення захисники нашого краю, а одержали його від ворога, і воно тут прижилося, зовсім утративши негативний відтінок. Бо козак на Україні став синонімом лицарської доблесті й високого благородства.

Відомий український історик Дмитро Яворницький писав: «Як за зовнішнім виглядом, так і за внутрішніми якостями запорозькі козаки загалом були характерними типами свого народу. За описами сучасників, вони переважно були середнього зросту, плечисті, ставні, міцні, сильні, на обличчі повні, округлі, а від літньої спеки й степового повітря смагляві. З довгими вусами на верхній губі, з розкішним оселедцем на тім'ї, у смушковій гостроверхій шапці, вічно з люлькою в зубах, справжній запорожець завжди дивився якимось похмуро, спідлоба, сторонніх зустрічав спочатку непривітно; вельми неохоче відповідав на питання, але згодом помаленьку лагіднішав, обличчя його під час розмови поступово веселішало, живі проникливі очі засвічувалися вогнем, і вся його постать дихала мужністю, молодечтвом, заразливою веселістю й неповторним гумором... Запорожець не знав ні «соб», ні «цабе», тому був здоровим, вільним від хвороб, умирав більше на війні, ніж вдома».

Сміливі й волелюбні козаки стали гордістю України. Не випадково всі відомі повстання проти соціальної несправедливості пов'язані саме з козацтвом, яке стало захисником і оборонцем усього народу.

На кінець XV століття біля Дніпровських порогів зібралося з усіх усюд України чимало козацького люду, який став вести прикордонну службу. Більшість їхнього часу минала в походах і боях. Тому воєнне мистецтво козаків завжди було на високому рівні. Окрім блискучої виучки, їхніми постійними супутниками на ратних дорогах були дотепні вигадки. Скажімо, вони вміли перебувати по кілька годин під водою, дихаючи через очеретини. На березі річки міг стояти ворожий табір, а в річці сиділи, чекаючи темряви, козаки. Наступала ніч, вони виходили з води й кидалися на ворога...

Багато уваги віддавали козаки сторожовим службам. На високому кургані в степу стояли на чатах, пильно вдивляючись удалину, молоді зіркоокі вартові. Забачивши десь ворога, вони швидко запалювали в бочці смолу. Стовп чорного диму здіймався до неба. Помітивши його, запалювала смолу сторожа з іншого кургану. І коли в українських степах з'являлася орда, чорні димові стовпи застеляли увесь простір, аж до самих Дніпрових порогів. Важко було заскочити козаків зненацька. За лічені хвилини вміли вони зробити неприступну фортецю зі свого табору. Місце, де вони зупинялися, оточували возами й міцно зв'язували їх між собою. Далі викопувався глибокий рів і насипався вал. Ворожа кіннота вже не могла ніяким способом увірватися в табір. Ховаючись за прикриттям, козаки вели прицільний вогонь по нападаниках. Відомо багато випадків, коли вони тижнями висиджували у цих своєрідних фортецях і ворог не міг нічого з ними вдіяти.

Багато іноземців залишили свої захоплені спогади про ратне мистецтво запорожців. Є там чимало схвильованих слів і про козацьких гармашів, що просто вражали влучністю пострілів, і про інженерів-фортифікаторів, які значно випередили свій час у будівництві споруд, і про мореплавців, котрі на своїх легких човнах, званих чайками, добиралися до берегів Туреччини, вступали в бій з великими галерами і брали їх на абордаж...

Козацтво – дивовижне явище у всій світовій історії. Народ, який не мав своєї державності, створив регулярні збройні сили, які є неодмінною її ознакою.

Мар'яна Савка

Україна

Країн багато на великій карті,
Та серед них – вона, твоя єдина.
Її люби і будь завжди на варті,
Бо це твоя земля, це Україна.
Вона така ж реальна і казкова,
Як мамина долоня, тепла й щира,
У неї в серці українська мова,
В її душі любов і світла віра.
Цвітуть в ній мальви, маки і левкої*.
Хтось, може, скаже, що таких багато.
Але ти знай, що іншої такої
Не зможеш в цілім світі відшукати.

* Левкой – матіола.